

امام جعفر صادق علیه السلام

رئیس مذهب جعفری و ششمین پیشوای شیعیان در هفدهم ربيع الاول سال ۸۲ هجری قمری در مدینه متولد شد.^[۱] نام مبارکش «جعفر» و مشهورترین کنیه آن حضرت «ابوعبدالله»، و مشهورترین لقبش، «صادق» است.^[۲] پدر گرامیش «امام باقر (علیه السلام)» و مادرش «ام فروه» دختر قاسم مجذ بن ابوبکر است.^[۳] که امام صادق (علیه السلام) درباره او فرمود: «کانت امی ممن آمنت وانتقت واحسنت والله یحب المحسنین»^[۴] «مادرم از زنان مؤمن، با تقوا و نیکوکار بود و خدا نیکوکاران را دوست دارد».

فهرست مندرجات

- ۱ - شخصیت امام
- ۲ - دوران قبل از امامت
- ۳ - اوضاع جامعه در آغاز امامت
- ۴ - تاسیس دانشگاه اسلامی
- ۵ - جنبش فرهنگی عصر امام
- ۶ - ترویج علم در زمان امام صادق
- ۷ - زمامداران معاصر
- ۸ - شرایط دوران امامت
 - ۸.۱ - شرایط سیاسی
 - ۸.۱.۱ - قیامها در دوران امویان
 - ۸.۱.۲ - قیامها در دوران عباسیان
 - ۸.۲ - شرایط فرهنگی
- ۹ - نهضت فرهنگی امام صادق
- ۱۰ - آتش در خانه امام
- ۱۱ - اهمیت ترویج حق
- ۱۲ - شهادت امام جعفر صادق
- ۱۳ - آخرین وصیت امام صادق
- ۱۴ - عناوین مرتبط
- ۱۵ - پانویس
- ۱۶ - منابع

شخصیت امام

امام صادق (علیه السلام) دارای شخصیتی ممتاز و بی نظیر بود که همانند خورشید فروزانی دیدگان ناظران را خیره می‌کرد. و مورد مدح و ستایش صاحب نظران قرار گرفته است. مالک بن انس از پیشوایان چهارگانه اهل سنت می‌گوید: هرگز چشمی مانند جعفر بن محمد را ندیده و گوشه نظیر او را نشنیده و هرگز بر قلب انسانی برتر از جعفر بن محمد، از نظر دانش و عبادت و برهیزگاری، خطور نکرده است.^[۵]

دوران قبل از امامت

در دوران قبل از امامت، حضرت شاهد فعالیت‌های پدر خویش در نشر معارف دینی و تربیت شاگردان وفادار و با بصیرت بود. امام باقر در مناسبت‌های مختلف به امامت و ولایت فرزندش جعفر صادق تصریح فرموده و شیعیان را پس از خودش به پیروی از او فرا می‌خواند. لذا احادیث زیادی مبنی بر نص امامت حضرت صادق نقل شده است. امام صادق در سال ۱۱۴ هجری قمری پس از شهادت پدرش در سن ۳۱ سالگی به امامت رسید. دوران امامتش مصادف بود با اواخر حکومت بنی امیه که در سال ۱۳۲ به عمر آن پایان داده شد و اوایل حکومت بنی عباس.

اوضاع جامعه در آغاز امامت

در آغاز امامت حضرت افرادی از شیعیان و حتی بستگان حضرت حاضر به قبول امامت ایشان نبودند، لذا حضرت از راه‌های گوناگونی کوشیدند آنها را به قبول راه صحیح وادار سازند و در این زمینه به اذن خداوند معجزاتی نیز انجام دادند. دوران امام جعفر صادق در میان دیگر دوران‌های ائمه معصومین (علیهم السلام)، دورانی منحصر به فرد بود و شرایط اجتماعی و فرهنگی عصر آن حضرت در زمان هیچ یک از امامان وجود نداشته است و این به دلیل ضعف بنی امیه و قدرت گرفتن بنی عباس بود. این دو سلسله مدت‌ها در حال مبارزه با یکدیگر بودند که این مبارزه در سال ۱۲۹ هجری وارد مبارزه مسلحانه و عملیات نظامی گردید. این کشمکش‌ها و مشکلات سبب شد که توجه بنی امیه و بنی عباس کمتر به امامان و فعالیت‌شان باشد. از این رو این دوران، دوران آرامش نسبی امام صادق و شیعیان و فرصت بسیار خوبی برای فعالیت علمی و فرهنگی آنان به شمار می‌رفت.

شرایط سیاسی و اجتماعی به امام اجازه داد تا وظیفه خود را از طریق نشر علوم و آثار اسلامی و تربیت شاگردان به انجام رساند. چرا که به علل مختلفی گروه‌ها و فرقه‌های بسیاری در اسلام پدید آمده بود و نظریات گوناگونی از قبیل **جبر** و **نویض** و غلو به وجود آمده بود. بر امام لازم بود از فرصت استفاده کرده و حوزه درسی تشکیل دهد. امام با استفاده از سه راه به تربیت شاگرد پرداخت: اول؛ تشکیل مجالس درس عمومی که در آن همه اعم از شیعه و اهل سنت شرکت می‌کردند؛ دوم؛ مجالس خصوصی که اغلب در منزل امام (علیه‌السلام) تشکیل می‌شد و در آن فقط خواص شرکت می‌کردند. سوم؛ شاگردانی چون **هشام بن حکم**، **مفضل بن عمر**، **مجد بن مسلم ثقفی**، **ابان بن تغلب**، **هشام بن سالم**، **مؤمن طاق**، **جابر بن حیان** و ... تعداد شاگردان امام را تا چهار هزار نفر نوشته‌اند.^[۶] ابوحنیفه رئیس یکی از چهار فرقه **تسنن** مدتی شاگرد ایشان بود و خودش به این موضوع افتخار کرده است.

جنبش فرهنگی عصر امام

عصر آن حضرت همچنین عصر **جنبش فرهنگی** و فکری و برخورد فرق و مذاهب گوناگون بود. پس از زمان **رسول خدا** دیگر چنین فرصتی پیش نیامده بود تا معارف اصیل اسلامی ترویج گردد، بخصوص که **قانون** منع **حدیث** و فشار حکام اموی باعث تشدید این وضع شده بود. لذا خلأ بزرگی در **جامعه** آنروز که تشنه هرگونه **علم** و **دانش** و **معرفت** بود، به چشم می‌خورد. امام صادق با توجه به فرصت مناسب سیاسی و نیاز شدید جامعه، دنباله نهضت علمی و فرهنگی پدرش را گرفت و حوزه وسیع علمی و دانشگاه بزرگی به وجود آورد و در رشته‌های مختلف علمی و نقلی شاگردان بزرگی تربیت کرد.

ترویج علم در زمان امام صادق

امام از فرصت‌های گوناگونی برای **دفاع** از **دین** و حقانیت **تشیع** و نشر معارف صحیح **اسلام** استفاده می‌برد. مناظرات زیادی نیز در همین موضوعات میان ایشان و سران فرقه‌های گوناگون انجام پذیرفت که طی آنها با استدلال‌های متین و استوار، پوچی **عقاید** آنها و برتری اسلام ثابت می‌شد. همچنین در حوزه **فقه** و **احکام** نیز توسط ایشان فعالیت زیادی صورت گرفت، به صورتی که شاهراه‌های جدیدی در این بستر گشوده شد که تاکنون نیز به راه خود ادامه داده است. بدین ترتیب، شرایطی مناسب پیش آمد و معارف **اسلامی** بیش از هر وقت دیگر از طریق الهی خود منتشر گشت، به صورتی که بیشترین **احادیث شیعه** در تمام زمینه‌ها از امام صادق نقل گردیده و مذهب تشیع به نام **مذهب جعفری** و فقه تشیع به نام **فقه جعفری** خوانده می‌شود.

زامداران معاصر

امام صادق (علیه‌السلام) در سال ۱۱۴ هجری به امامت رسید و در دوران **امامت** خود از خلفای **بنی امیه** با **هشام بن عبدالملک**، **ولید بن زید**، **یزید بن ولید**، **ابراهیم بن ولید**، و **مروان حمار** و از خلفای بنی عباس با **ابوالعباس سفاح** و **منصور دوانیقی** معاصر بود. مدت نزدیک به یک قرن اسلام و مسلمانان بازیچه اغراض سلطه جویان بنی امیه بودند، ناسزا گفتن به **حضرت علی (علیه‌السلام)** در سرلوحه برنامه‌هایشان و فاجعه خونین **کربلا** و شهادت **امام حسین (علیه‌السلام)**، اوج جنایات آنها بود. همچنین بسیاری از بزرگان شیعه و علویان به جرم هواخواهی **اهل بیت (علیهم‌السلام)** به شهادت رسیدند، یا سال‌ها در سیاه‌چال‌های مخوف زندانی شدند. جنایات هولناک بنی امیه و نیز عواملی همچون مبارزه‌ها و روشنگری‌های امامان، فشار اقتصادی در اثر مالیات‌های سنگین، نادیده گرفته‌شدن غیر عرب در نظام حکومتی بنی امیه، موجب قیام مسلمانان **عراق**، **ایران** و شمال **آفریقا** علیه خاندان بنی امیه شد و به **حکومت یک قرن ظلم** و جنایات آنان خاتمه داد. سران شورش‌ها و قیام‌ها، که با شعار خونخواهی **شهادت کربلا**، مردم را گرد خود جمع کرده و علیه امویان به شورش و قیام واداشته بودند، پس از سرنگونی بنی امیه، به جای آن که حکومت را به شایسته‌ترین فرد، امام صادق (علیه‌السلام) واگذارند، خود بر اریکه **قدرت** تکیه زدند و به محض به دست گرفتن قدرت، مانند ستمگران گذشته، برای حفظ سلطنت خود، بر امام صادق (علیه‌السلام) و یارانش سخت گرفتند. آنها کوشیدند **جامعه** را از خاندان نبوت دور بدارند، تا مبادا حکومتی را که به نام **دودمان پیامبر** و با تظاهر به **اسلام** به جنگ آورده‌اند، از دست بدهند، سفاح نخستین خلیفه عباسی، مدت چهار **سال** و منصور دوانیقی دومین خلیفه، بیست و دو سال – یعنی تا ده سال پس از شهادت امام صادق (علیه‌السلام) قدرت را در دست داشتند.

شرایط دوران امامت

دوران امامت حضرت از نظر سیاسی و فرهنگی از حساسیت و موقعیت ویژه‌ای برخوردار بود:

← شرایط سیاسی

جامعه اسلامی در آن زمان از نظر سیاسی _اجتماعی با فراز و نشیب‌ها و تحولات مهمی روبرو بود. شورش‌ها و قیام‌های فراوان بر علیه حاکمان وقت از جمله ویژگی‌های برجسته این دوره است.

← قیام‌ها در دوران امویان

- شورش **حارث بن سریج** که از آزادی‌خواهان بود و در سال ۱۱۶ هجری علیه حکومت مروانیان در **خراسان** قیام کرد و مردم را به **کتاب خدا** و **سنت پیامبر** و **بیعت** برای «الرضا من آل مجد» فرا خواند، علیرغم توسعه قیام وی در شهرهای **فاریاب**، **بلخ**، **جوزجان**، **طالقان** و **مرو** رود، در سال ۱۲۸ هجری در **مرو** از نیروهای حکومتی شکست خورده و کشته شد.^[۷]
- قیام **زید بن علی** که در سال ۱۲۱ هجری در **کوفه** رخ داد، وی **انگیزه** خود را دعوت به **کتاب خدا** و **سنت پیامبر**، مبارزه با ستمگران و حمایت از ستمدیدگان و دفاع از **حرم مقدس امامت** بیان کرد.^[۸]

← قیام‌ها در دوران عباسیان

بنی عباس هر چند با تکیه بر شعارهای علویان و حمایت مردمی که از **ستم** امویان به ستوه آمده بودند، توانستند حکومت را قبضه کنند؛ لکن در اندک زمانی پس از به قدرت رسیدن چهره ضد اسلامی و ضد مردمی خود را بر ملا کردند و این امر مخالفت‌ها و شورش‌های مردمی را به دنبال داشت. از جمله مهمترین این شورش‌ها می‌توان به شورش مردم **جزیره**، شورش مردم **موصل**، قیام **نفس زکیه** در **مدینه**، قیام **ابراهیم بن عبدالله بن حسین** در **بصره** اشاره کرد.^[۹]

← شرایط فرهنگی

فاصله زمانی بیش از یک قرن آغاز این دوره با ظهور اسلام و روی کار آمدن **نسل** جدیدی از تازه **مسلمانان**، حاکمیت جو اختناق و فشار از سوی حکمرانان اموی و عباسی، برکناری امامان معصوم از منصب رهبری و وارونه جلوه دادن بسیاری از اصول و معارف اسلامی توسط قدرت‌مندان اموی و عالمان درباری و... امت اسلامی این دوره را از نظر آگاهی و شناخت نسبت به **اسلام** ناب و معارف آن در پایین‌ترین سطح خود قرار داده بود. اعتراف گروهی از مردم **شام** نزد سفاح خلیفه عباسی مبنی بر اینکه ما تا کنون نمی‌دانستیم **رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)** به جز بنی امیه، خویشانی هم دارد، تا آن که شما **قیام** کردید و مطالب برای ما آشکار شد،^[۱۰] گواه روشنی بر این حقیقت است.

نهیض فرهنگی امام صادق

امام صادق (علیه‌السلام) از اوضاع آشفته دستگاه خلافت اموی استفاده و برنامه اصلاحی و نهیض فرهنگی خود را آغاز کرد. آن حضرت برای حسن انجام **رسالت** خود دو خط مشی کلی اتخاذ کرد.

۱. کناره‌گیری از مناقشات سیاسی و بهره‌گیری از پوشش **تقیه**؛

۲. دعوت به **امامت** و پاسداری از آن.

این مرحله از مبارزه امام (علیه‌السلام) دو بعد داشت:

۱. بعد نفی امامت حکمرانان معاصر خود: امام (علیه‌السلام) در این راستا به شیوه‌های گوناگون، موضع باطل و ضد اسلامی خلفا و کارگزاران آنان را گوشزد کرد و با بازداشتن پیروان خود از مساعدت ایشان و مراجعه به محاکم قضایی آنان، مشروعیت دستگاه خلافت را نفی می‌کرد.

۲. بعد اثبات امامت خود: پیشوای صادق (علیه‌السلام) در این بعد، خود را جانشین **پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)** پیشوای **امت** و صاحب اصلی حکومت می‌دانست. این بعد از تلاش امام (علیه‌السلام) متناسب با شرایط سیاسی **جامعه** و نیز موقعیت و نیاز مخاطبان به شیوه‌های مختلف، انجام می‌گرفت. گاهی در حضور خلفا و طاغوت‌های زمان، برخی اوقات در برابر توده مردم و زمانی در برابر افراد به طور خصوصی.

آتش در خانه امام

منصور دوانیقی از فعالیت‌های امام صادق (علیه‌السلام) بسیار نگران بود و همواره آن حضرت را مورد اذیت و آزار قرار می‌داد. او برای فرماندار **مدینه** و **مکه** «حسن بن زید» پیام داد که خانه جعفر بن محمد (علیه‌السلام) را بسوزان! او نیز این دستور را اجرا کرد و خانه امام (علیه‌السلام) را آتش زد که **آتش** آن تا به راهرو خانه سرایت کرد.

اهمیت ترویج حق

نباید تصور کرد که امام به کلی خود را از جریانات و **امور سیاسی** دور نگه داشت، بلکه همواره از وقت‌های مناسب برای ترویج حقانیت خود و بطلان هیأت حاکمه بهره می‌برد و بدین منظور نمایندگانی را نیز به مناطق مختلف بلاد اسلامی می‌فرستاد.

عباسیان برای کسب **قدرت** و محبوبیت در دل‌های مردم از **وجه اهل بیت** پیامبر استفاده می‌کردند و حتی شعارشان "الرضا فی آل محمد" بود.

آنان به دنبال اشخاصی با **وجه مردمی** بودند که هم از بستگان پیامبر باشند و هم در میان مردم محبوبیت داشته باشند. لذا بهترین شخص در نظر عباسیان امام صادق بود.

امام صادق پیشنهاد آنان را رد کردند و فرمودند: نه شما از یاران من هستید نه زمانه، زمانه من است. حتی برخی از بستگان آن حضرت نزدیک بود با این پیشنهادها **فرب** بخورند، اما امام با روشنگری خاص خود به آنان فهماندند که به ظاهر توجه نکنند. امام می‌دانست که عباسیان نیز هدفی جز رسیدن به قدرت ندارند و اگر **شعار** طرفداری از اهل بیت را مطرح می‌کنند، صرفاً به خاطر جلب حمایت توده‌های شیفته اهل بیت است. امام می‌دید که سران سیاسی و نظامی عباسیان در خط مستقیم **اسلام** و اهل بیت نیستند و لذا حاضر نبود با آنان همکاری کرده و به اقدامات‌شان مشروعیت بخشد. چنانکه در تاریخ می‌بینیم که چه جناباتی کردند و چه خون‌هایی ریختند تا پایه‌های عباسیان محکم گردد. از حوادث مهم در زمان امامت حضرت، **قیام عمویش زید بن علی** است که شکست خورد و با **شهادت** زید به پایان رسید.

شهادت امام جعفر صادق

شبی منصور به وزیر دربارش «ربیع» دستور داد که هم اکنون جعفر بن محمد را در اینجا حاضر کن. ربیع فرمان منصور را اجرا کرد، حضرت صادق (علیه‌السلام) را در نیمه‌های شب با سر برهنه و بدون روپوش به حضور او آوردند. منصور با کمال جسارت و خشونت به آن حضرت گفت: ابا جعفر تو با این سن و سال **شرم** نمی‌کنی که خواهان ریاست هستی و می‌خواهی میان مسلمین **فتنه** و آشوب بپا کنی؟ خدا مرا بکشد اگر تو را نکشم، آیا در مورد **سلطنت** من اشکال تراشی می‌کنی...؟ امام فرمود:

«آنکس که چنین خبری به تو داده دروغگو است...»

سپس منصور **شمشیر** خود را از **غلاف** بیرون کشید تا گردن امام را بزند. ناگاه **رسول خدا (صلی‌الله‌علیه‌وآله‌وسلم)** را در برابر خود دید. شمشیرش را در غلاف گذاشت. این اتفاق تا سه بار تکرار شد و منصور از **قتل** امام منصرف شد.

ربیع می‌گوید: امام صادق (علیه‌السلام) را دیدم هنگام ورود لب‌هایش حرکت می‌کند، وقتی که کنار منصور نشستم، لحظه به لحظه از **خشم** منصور کمتر می‌شد. وقتی که امام صادق (علیه‌السلام) از نزد منصور رفت، پشت سر امام رفتم و به او عرض کردم: وقتی که شما وارد بر منصور شدید، منصور نسبت به شما بسیار خشمگین بود. زمانی که نزد او آمدی و لب‌های تو حرکت کرد، خشم او کم شد، شما لب‌هایتان را به چه چیز حرکت می‌دادی؟

امام صادق (علیه‌السلام) فرمود:

«لب‌هایم را به دعای **جدم امام حسین (علیه‌السلام)** حرکت می‌دادم و آن **دعا** این است:

«یا عدتی عند شدتی و یا غوثی عند کربتی، احسنی بعینک التی لا تنام واکفنی برکنیک الذی لا یرام»

«ای نیرو بخش من به هنگام دشواری‌هایم، وای پناه من به هنگام اندوهم، با چشم‌ت که خوابد مرا حفظ کن و مرا در سایه رکن استوار و خلل ناپذیرت قرار

بده».^[۱۱]

سرانجام منصور به وسیله انگوری که آن را به زهرآلوده کرده بود، امام صادق (علیه‌السلام) را مسموم کرد. بالاخره آن امام همام در **سن** شصت و پنج سالگی مظلومانه به **شهادت** رسید و پیکر پاکش را در **قبرستان بقیع** کنار **قبر پدرش امام محمد باقر (علیه‌السلام)** به خاک سپردند.^[۱۲]

آخرین وصیت امام صادق

هنگام شهادت، آن حضرت به دو مورد تاکید بسیار فرمودند:

۱) **صله رحم**؛

۲) **نماز**.

قال الصادق (علیه‌السلام):

«ان شفاعتنا لاتنال مستخفا بالصلوة»

«**شفاعت** ما به او نرسد که نماز را سبک شمرد».^[۱۳]

عناوین مرتبط

• امام علی علیه السلام • امام حسن علیه السلام • امام حسین علیه السلام • امام سجاد علیه السلام • امام مجتهد باقر علیه السلام • امام کاظم علیه السلام • امام رضا علیه السلام • امام علی النقی علیه السلام • امام حسن عسکری علیه السلام • امام مهدی علیه السلام

پانویس

- ↑ ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، ج ۲، ص ۳۹۹، قم، موسسه انتشارات علامه.
- ↑ ابن شهر آشوب، مناقب آل ابی طالب، ج ۳، ص ۴۰۰.
- ↑ کلینی، مجد بن یعقوب، اصول کافی، ج ۱، ص ۴۷۲.
- ↑ کلینی، مجد بن یعقوب، اصول کافی، ج ۱، ص ۴۷۲.
- ↑ شیخ طوسی، مجد بن حسن، التهذیب، ج ۲، ص ۱۰۴، تهران، ۱۳۷۶، نشر صدوق.
- ↑ قرشی، سید علی اکبر، خاندان وحی.
- ↑ ابن اثیر، الکامل فی التاریخ، ج ۵، ص ۱۸۲، بیروت، ۱۴۰۸ ه ق، دار احیاء التراث العربی.
- ↑ ابن اثیر، الکامل فی التاریخ، ج ۵، ص ۲۳۹.
- ↑ احمد بن ابی یعقوب، تاریخ یعقوبی، ج ۲، ص ۳۵۷-۳۷۷، بیروت، ۱۴۱۳ ه ق، موسسه الاعلمی للمطبوعات.
- ↑ مسعودی، مروج الذهب، ج ۳، ص ۳۲، قم، بی تا، دار الهجرة.
- ↑ طبرسی، فضل بن حسن، اعلام الوری باعلام الهدی، ص ۵۲۶، قم، ۱۴۱۷ ه ق، ستاره.
- ↑ شیخ مفید، الارشاد، ص ۲۷۱، قم، بی تا، انتشارات بصیرتی.
- ↑ قمی، عباس، الانوار البهیة، ص ۱۷۳، قم، ۱۳۷۰، دار الذخائر.

منابع

سایت پژوهه، برگرفته از مقاله «امام جعفر صادق علیه السلام»، تاریخ بازیابی ۱۳۹۵/۰۱/۲۸. [دانستنامه رشد](#)

رده‌های این صفحه : امامان معصوم | تاریخ زندگانی امام صادق | تاریخ معصومان | سیره سیاسی امامان شیعه | شهادت امامان | فرزندان امام باقر | مقالات پژوهه